

KESKUSTELUA

Viittausanalyysi tieteen arviointimenetelmänä.

Vastine Mirja Iivoselle

Mirja Iivonen on lehdessä (2/85) käsitellyt artikkelissaan »Tutkimuksen suuntaaminen ja arviointi» viittausanalyysiä tieteen arviointimenetelmänä. Kirjoituksessa viitataan näkyvästi »Suomen Akatemia tiedottaa» -lehden numerossa 2/85 julkaistun kirjoituksen, jossa on käsitelty valtion lääketieteellisen toimikunnan v. 1985 tutkijaprofessorin viran ehdokaiden arvioinnissa eräänä menetelmänä käyttämää analyysiä.

Kirjoittaja on käsitellyt analyysien käytön ja soveltuvuuden ongelmia yleisesti. Samalla hän on kuitenkin opettavaisesti ja artikkelia yksipuolisesti referoiden välittänyt lukijalle käsityksen, että valtion lääketieteellinen toimikunta ei olisi tietoinen kirjoituksessa todetuista ongelmakysymyksistä.

Jo päättäessään teettää analyysin toimikunta keskusteli viittausanalyysien käyttöön liittyvistä yleisistä ja erityisistä ongelmakysymyksistä. Analyysin valmistuttua toimikunta nimenoamaan totesi, että sitä voidaan käyttää vain päätöksen oheismateriaalina. Vaikka analyysistä saatiin joitakin perusteita hakijoiden vertailuun, päätös ei perustunut »kapeasti ja ahdasalaisesti» pelkästään viittausanalyysiin kuten kirjoituksessa vihjataan. Tämä olisi ollut tarkistettavissa toimikunnan päätöstä ja viittausanalyysiä vertailemalla.

Analyysiä käytettiin siis asiantuntija-arviointia täydentävänä materiaalina. Tämä merkitys mahdollisesti teetetävillä analyyseillä tulee olemaan myös jatkossa. »Suomen Akatemia tiedottaa» -lehden artikkelia monipuolisemmin referoimalla kirjoittaja olisi voinut ehkäistä nyt lukijalle mahdollisesti muodostuneet virheelliset käsitykset.

Helsingissä 7. 8. 1985.

Seppo Hongisto

Viittausanalyysin käytöstä

Seppo Hongiston vastineen johdosta

Koska Seppo Hongisto puuttuu Kirjastotiede ja Informaatiikka -lehdessä aikaisemmin julkaistun keskustelupuheenvuorooni, katson aiheelliseksi korjata hänen esittämänsä väärinymmärryksen. Palautteen saaminen kirjoittamaansa on toki aina tervetullutta, silloinkin kun siihen sisältyy väärinymmärrys.

Käsitellessäni tutkimuksen suuntaamista ja arviointia esitin esimerkkinä viittausanalyysin käytön Suomen Akatemian lääketieteellisessä toimikunnassa. Sanoin varsin selvästi viittausanalyysiä käytetyn siellä tutkijaprofessoreiden arviointiin liittyvänä yhtenä menetelmänä. En missään kohdin väittänyt tai vihjannut lääketieteellisen toimikunnan päätöksen perustuneen »kapeasti ja ahdasalaisesti pelkästään viittausanalyysiin». Ainoastaan puheenvuoroni huolimaton lukeminen voi tuottaa moisen väärän tulkinnan.

Kirjoituksessani pohdin viittausanalyysiä metodina, sen mahdollisuuksia ja rajoituksia yleensä, en arvostellut lääketieteellisen toimikunnan tekemää päätöstä. On totta (minkä myös mainitsin), että sysäyksen tuolle pohdinnalle sain luukiessani viittausanalyysiä käytetyn lääketieteellisessä toimikunnassa yhtenä arviointimenetelmänä, mutta puheenvuoroni oli keskustelua metodista yleensä.

Kirjastotieteessä ja informatiikassa on aiheellista pohtia sekä viiteindeksien olemusta että viittausanalyysiä, sen sovellyksia ja rajoituksia. Tarkastellessani viiteindeksejä ja viittausanalyysiä yleensä totesin niiden käytön tutkimuksen arviointiin olevan ongelmallista ja antavan kuvan »kapeasti ja ahdasalaisesti» nähdystä hyvästä tutkimuksesta. Olen edelleen tätä mieltä. Tämän »hyvän tutkimuksen» ulkopuolelle saattaa jäädä aikaansa edellä oleva tutkimus. Ilkka Niiniluoto toteaa artikkelissaan »Miten tieteen laatua arvioidaan» tieteen historian osoittavan aikaansa edellä olevien läpimurtojen saaman huomion voivan myöhästyä jopa vuosikymmeniä (Niiniluoto, 15). Viittausanalyysin käyttöön arviointimenetelmänä liittyviä ongelmia ovat lisäksi mm. negatiiviset viittaukset. »Huonokin tutkimus» saattaa saada paljon viittauksia, joskin negatiivisia. Jotkut tutkijat myös mielellään viittaavat omiin, ystäviensä ja esimiestensä(naistensa) kirjoituksiin, tarpeettomastikin. Ongelmia tuottavat myös itse viiteindeksit, joista aineistoa viittausanalyysiä varten usein kerätään. Viiteindeksit eivät suinkaan kata kaikkea maailman tieteellistä julkaisutoimintaa, vaan niissä seurattava aineisto tietoisesti valikoidaan. Lisäksi joissakin viiteindekseissä otetaan yhteisjulkaisujen osalta huomioon vain ensimmäinen kirjoittaja. Viiteindeksit eivät myöskään tutki viitteiden määrää tekstissä vaan lähdeluettelossa. Tällöin viiteindeksien kannalta on samanarvoista se, viittaako tekijä johonkin toiseen tutkijaan ohimennen sivulauseessa tai alaviitteessä, vai perustaa hän oman työnsä johonkin aikaisempaan tutkimukseen viitaten tämän tekijään toistuvasti.

Seppo Hongisto ja minä olemme lähestyneet kysymystä viittausanalyysista selvästi eri näkökulmista. Hongisto on lähestynyt aihetta yhden tietyn ratkaisun kautta, tiedehallinnon työntekijänä velvollisuudentuntoisesti perustellut ja puolustellut tuota päätöstä. Itse olen lähestynyt viittausanalyysiä metodina, kiinnostuneena siitä, mihin se sopii käytettäväksi ja missä sen käytössä tulee esiin ongelmia. Oman tieteenalansa metodien ja metodologian pohtiminen on aina paikallaan. Sysäyksen tuollaiselle pohdinnalle voi saada milloin mistäkin, esim. seuraamalla tiedettä käsitteleviä uutislehtiä. Hallinnossa työskentelevät saattavat nähdä vihjailua sielläkin, missä sitä ei ole. Hyvä kuitenkin, että hekin lukevat tieteellisiä aikakauslehtiä, jopa pienten ja itsellensä oudompienkin tieteenalojen julkaisuja.

Mirja Iivonen

Viite

Niiniluoto, Ilkka: Miten tieteen laatua arvioidaan. Korkeakoulutieto, 1984 (1): 12—16.